

از آیه ۱۰ سوره منافقون استفاده می‌شود که صدقه دادن از مصاديق اعمال صالح و یکی از نشانه‌های انسان صالح است.

در آیه ۲۷۷ سوره بقره با توجه به عطف اقامه نماز و پرداخت زکات به صالحات؛ شرافت و اهمیت این دو عمل از مصاديق اعمال صالح فهمیده می‌شود.

در آیه ۱۲۰ سوره توبه به روشی جهاد و تحمل سختی‌های آن از مصاديق بارز عمل صالح معرفی شده است.

در آیات متعددی نظیر آیه ۷ سوره عنکبوت و ۱۵ سوره احلاف، احسان به والدین از مصاديق عمل صالح ذکر گردیده است.

نیز در آیه ۵۷ سوره نساء، اداء امانت و اطاعت از پیامبر خدا صلی الله علیه و آله و سلم و اولی‌الامر از مصاديق عمل صالح بهشمار آمده است.

موذت اهل بیت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم نیز از دیگر مصاديق بارز عمل صالح است که از آیه ۲۳ سوره شوری استفاده می‌شود.

امام صادق علیه السلام در تفسیر «الباقيات الصالحة» (کهف/ ۴۶ و مریم/ ۷۶) فرمود: «برخاستن برای عبادت در پایان شب و دعا کردن سحرگاهان است».^۱

همچنین در تفسیر آیه «اَلَا الَّذِينَ ءامنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ» فرمود: «مراد از اعمال صالح مواسات و کمک و همدردی با برادران دینی است».^۲

و نیز از آن حضرت نقل شده است که فرمود: «عمل صالح آن است که ولایت دیگران را همراه با ولایت آل محمد نپذیرند».^۳

خلاصه

هر کار خوبی که با ایمان و اعتقاد انجام شود و ریا و عجب و امثال آن در آن داخل نباشد؛ عمل صالح است و هر کس عمل صالح دهد خداوند حیات طیبه‌ای به او عنایت می‌کند که به وسیله آن قرب الهی را می‌یابد.

۱- فقه القرآن (قطب راوندی) ج ۱، ص ۱۲۹

۲- کمال الدین و تمام النعمۃ ج ۲ ص ۶۵۶

۳- تفسیر قمی، ج ۲، ص ۱۲۷

عمل صالح در قرآن

مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أُثْنَى وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْسِنَهُ حَيَاةً طَيِّبَةً وَلَنُجْزِيَنَّهُمْ أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ
هر کس کار شایسته‌ای انجام دهد، خواه مرد باشد یا زن، در حالی که مؤمن است، او را به حیاتی پاک زنده می‌داریم؛ و پاداش آن‌ها را به بهترین اعمالی که انجام می‌دادند، خواهیم داد. (نحل/ ۹۷)

محفل انس

رسول اکرم صلی الله علیه وآلہ وسلم فرمود:

مَا أَنْعَمَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ عَلَى عَبْدٍ بَعْدَ إِلِيمَانِ بِاللَّهِ أَفْضَلَ مِنَ الْعِلْمِ بِكِتَابِ اللَّهِ وَالْمُعْرِفَةِ بِتَأْوِيلِهِ.
خدا بعد از نعمت ایمان به خود، نعمتی بالاتر از علم به کتاب خدا و شناخت تأویل آن نداده است.^۱

حضرت امام خامنه‌ای نیز در خصوص اهمیت تدبیر در قرآن فرموده‌اند:
هرچه که لفظ قرآن زیبا است، هزار برابر - حالا من هزار را به عنوان یک حرف رائق عرض می‌کنم؛ شاید هزاران برابر، ما که قادر به اندیزه‌گیری نیستیم - معنای قرآن و معارف قرآن زیباتر است. چه کسی آن را می‌فهمد؟ آن کسی که تدبیر کند، در دل را باز کند، این حقایق را به دل راه بدهد. در هر عصری، در هر زمانی، اگر انسانی که با مسائل زندگی سروکار دارد و مسائل زندگی برایش مهم است، با قرآن این‌جور ارتباط نزدیک داشته باشد، معجزه‌ی قرآن را درمی‌یابد... اگر گوش جان را در اختیار قرآن بگذاریم، ما امروز بیشتر می‌توانیم به معجزت قرآن پی‌بریم از آن‌هایی که هزار سال قبل بودند.^۲

واژگان آیه

نُحْسِنَنَّ: به‌طور حتم حیات می‌دهیم. (حَتَّى) **فَلنُحْسِنَنَّ**: پس به‌طور حتم حیات می‌دهیم به او. **طَيِّبَةً** (طَيِّب): پاک - در اصل طَيِّب چیزی است که برای حواس (نفس و جان) لذت‌آور است.^۳

نَجْزِيَنَّ: به‌طور حتم پاداش می‌دهیم. (جزئی) **لَنُجْزِيَنَّهُمْ**: پس به‌طور حتم پاداش می‌دهیم به آن‌ها. **ذَكَرٍ**: مرد **أُثْنَى**: زن

۱- التفسیر المنسوب إلى الإمام الحسن العسكري عليه السلام ص ۱۵

۲- دیدار جمعی از قاریان قرآن کریم - ۱۸ / ۳ / ۱۳۹۵

۳- ترجمه و تحقیق مفردات الفاظ قرآن، ج ۲، ص ۵۰۷

نتیجه عمل صالح حیات طیبه است

خدای تعالیٰ مؤمنی را که عمل صالح دهد به حیات جدیدی غیر از آن حیاتی که به دیگران نیز داده زنده می‌کند و مقصود این نیست که حیاتش را تغییر می‌دهد، به عنوان مثال حیات خبیث او را مبدل به حیات طیبی می‌کند که اصل حیات همان حیات عمومی باشد و صفتیش را تغییر دهد، زیرا اگر مقصود این بود کافی بود که بفرماید: «ما حیات او را طیب می‌کنیم» ولی این طور نفرمود، بلکه فرمود: «ما او را به حیاتی طیب زنده می‌سازیم».

پس آیه شریفه نظیر آیه «أَوْ مَنْ كَانَ مِيَّنَا فَأَخْيَيْنَا وَ جَعَلْنَا لَهُ نُورًا يَمْشِي بِهِ فِي النَّاسِ كَمَنْ مَثْلُهُ فِي الظُّلُمَاتِ لَيْسَ بِخَارِجٍ مِنْهَا كَذَلِكَ»^۱ است که می‌گوید خدای تعالیٰ حیاتی ابتدایی و جداگانه و جدید به او می‌دهد... نوری که در آیه انعام است به طور قطع نور علمی است که آدمی به وسیله آن به سوی حق راه می‌یابد، و به اعتقاد حق و عمل صالح نائل می‌شود.

این علم و این قدرت جدید و تازه، مؤمن، را آماده می‌سازند تا از صمیم قلبش از باطل فانی که همان زندگی مادی دنیا می‌باشد دوری نموده و از خدا عزت جوید، وقتی عزتش از خدا شد دیگر شیطان و نفس اماره نمی‌توانند او را ذلیل و خوار کنند، زیرا چشم بصیرتی یافته است که باطل بودن سرمایه‌های دنیا و فنای نعمت‌های آن را می‌بیند.^۲

عمل صالح چیست؟

عمل صالح آن چنان مفهوم وسیع و گسترده‌ای دارد که تمام فعالیت‌های مثبت و مفید و سازنده را در همهٔ زمینه‌های علمی و فرهنگی و اقتصادی و سیاسی و نظامی و مانند آن شامل می‌شود.

از اختراع دانشمندی که برای کمک به انسان‌ها سال‌ها زحمت کشیده گرفته، تا مجاهدت‌های شهید جان بر کفی که در صحنه مبارزه حق و باطل آخرین قطره‌های خون خود را نثار می‌کند، و از درد و رنجی که مادر با ایمانی به هنگام آوردن نوزاد و سپس برای تربیت او متتحمل می‌شود گرفته، تا زحماتی که دانشمندان برای نوشتن کتاب‌های پر ارجشان می‌کشند، همهٔ را فرا می‌گیرد.

۱- آیا کسی که مرده بود، سپس او را زنده کردیم، و نوری برایش قرار دادیم که با آن در میان مردم راه برود، همانند کسی است که در ظلمت‌ها باشد و از آن خارج نگردد. (انعام/۱۲۲)

۲- ترجمهٔ تفسیر المیزان ج ۱۲ ص ۴۹۳ به بعد (خلاصه شده)

قید ایمان برای صالح بودن عمل

اگر انگیزه ایمان در کار نباشد در غالب موارد عمل آلوهه می‌شود و اگر آلوهه نشود بسیار استثنایی است، اما اگر ریشه‌های درخت عمل صالح از آب توحید و ایمان به «الله» سیراب گردد، کمتر ممکن است آفاتی همچون عجب و ریا و ظاهر و خودبینی و تقلب و منتگذاری و امثال آن در آن راه یابد، و به همین دلیل قرآن مجید در اکثر موارد این دو را با هم پیوند می‌دهد چرا که پیوندشان یک واقعیت عینی و ناگسستنی است.

فرض کنید دو نفر هر کدام دست به ساختن بیمارستانی زده‌اند، یکی انگیزه الهی دارد و برای خدمت به خلق خدا این کار را کرده، اما دیگری هدفش ظاهر و رسیدن به یک موقعیت اجتماعی است. اگر دقت کنیم خواهیم دید این دو عمل در جهات مختلف با یکدیگر متفاوتند، به عنوان مثال نفر اول به سراغ محله‌ای از شهر می‌رود که مستضعفان و نیازمندان در آن بیشترند، یا در یک محله گمنام اقدام به این عمل می‌کند، ولی نفر دوم به سراغ نقطه‌ای می‌رود که بیشتر در چشم‌ها است هر چند در آن جا نیاز بسیار کمتری است.

نفر اول در انتخاب صالح و کیفیت ساختمان آینده‌های دور را در نظر می‌گیرد، و آن چنان زیر بنا را می‌سازد که صدها سال بماند، اما نفر دوم در اکثر موارد به سراغ این می‌رود که ساختمان زودتر بر پا و افتتاح شود و جار و جنجال راه بیندازد، و نتیجه مورد نظرش را بگیرد. نفر اول دنبال تحکیم باطن کار می‌رود و نفر دوم به زرق و برق ظاهر می‌چسبد.^۱

مصاديق عمل صالح

از تدبیر در آیات چنین برمی‌آید که قرآن کریم بیش از آن که به تبیین مستقیم واژگان کلیدی پرداخته باشد، از رهگذر بیان مصاديق، مخاطب را به مراد خود نزدیک می‌سازد. در سوره والعصر دو مصدق از مصاديق عمل صالح ذکر گردیده است که عبارتند از: «دعوت به حق» و «دعوت به صبر». در آیه‌ی ۸۳ از سوره‌ی بقره به برخی از مصاديق اعمال صالح می‌پردازد که عبارتند از: عبادت خدا، احسان به والدین، خویشان، یتیمان و مسکینان، به نیکی با مردمان سخن گفتن، اقامه‌ی نماز و پرداخت زکات.

۱- تفسیر نمونه، ج ۱۱، ص ۳۹۳ به بعد (خلاصه شده)